

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LXV/2

НОВИ САД
2022

IN MEMORIAM

JERZY BARTMIŃSKI
(19. IX 1939 – 7. II 2022)

Професор Жежи Бартмињски, један од најзначајнијих пољских лингвиста друге половине XX и почетка XXI века, преминуо је 7. фебруара ове године у Лублину, граду у којем је протекао читав његов радни век дуг преко шест деценија.

Бартмињски је дошао у Лублин 1956. године, када је после завршене основне и средње школе у родном Пшемислу уписао студије полонистике на Универзитету „Марија Кири Склодовска” (УМКС). Одмах након дипломирања постао је асистент на Катедри за пољски језик, где је држао вежбе из описне граматике савременог пољског језика, језичке културе и историје језика. Докторирао је 1971. године са темом „О језику народне књижевности Лублинског војводства” (прерађена верзија рада објављена је 1973. године под насловом „О језику фолклора”). Хабилитовао се 1978. године на основу расправе „О стилској деривацији. Дијалекат у функцији уметничког језика” (1977), након чега је добио звање доцента. Ванредни професор постао је 1991, а редовни 1997. године. Катедра за пољски језик прерасла је 1991. године у Институт за пољску филологију УМКС, и Бартмињски је све до пензионисања (2009) радио у том Институту. Био је ангажован и на другим катедрама УМКС. У периоду 1992–2009 био је руководиоца Катедре за текстологију и граматiku савременог пољског језика. У периоду 2009–2015 руководио је радионицом „Етнолингвистички архив”. Године 2008. постао је руководиоца етнолингвистичког тима који израђује „Речник народних стереотипа и симбола” и на тој функцији остао је све до смрти.

Научна интересовања Ј. Бартмињског гранала су се у неколико правца, али сва су она имала заједнички именуиел – однос између језика и културе. У почетку је Бартмињски тај однос проучавао на материјалу пољских дијалеката и фолклора и народне културе, затим на плану пољског језика и пољске културе у целини, да би на крају истраживања проширио и на друге европске језике и културе.

Његово интересовање за дијалектологију и језик фолклора довело је до успостављања интензивне сарадње са истраживачким центрима у Варшави и Вроцлаву који су се тим темама бавили у оквиру истраживачког програма „Пољска национална култура, њене развојне тенденције и перцепција”. Дуги низ година вршио је теренска истраживања прикупљајући дијалекатску и фолклорну грађу лублинског војводства, на основу које је доцније настао „Етнолингвистички архив”. Поред две горепоменуте монографије, резултати тих истраживања представљени су у књизи „Фолклор – језик – поетика” (1990). У оквиру програма организовао је општепољски семинар „Језик и

култура”, који се и данас редовно одржава окупљајући бројне истраживаче из целе Пољске, а резултати дискусија објављују се на страницама двеју серија – лублинске „црвене” и вроцлавске „беле”, под заједничким насловом „Језик и култура”. Жежи Бартмињски је самостално, или као коредатор, уредио преко двадесет зборника обе серије.

Године 1988. покренуо је годишњак „Етнолингвистика” (који од 8. броја носи поднаслов „Проблеми језика и културе”), чији је главни уредник био преко тридесет година.

Године 2003. иницирао је оснивање Етнолингвистичке комисије при Међународном комитету слависта и био њен председник све до смрти. Био је и члан Фолклористичке комисије при МКС.

Проучавање језика фолклора (на материјалу народних песама, бајки, приповедака, пословица) усмерило га је ка проучавању текста – његове структуре и морфологије, семантике, контекста. Детаљне и свестране анализе резултирале су поимањем текста као једног од основних језичких нивоа (поред фонолошког, морфолошког, лексичког и синтаксичког) који представља незаобилазан елемент системског описа језика. Штавише, Бартмињски је текстуални ниво сматрао најближим кориснику језика те је у складу с тим своја предавања из предмета „Граматику пољског језика” започињао анализом текста, а тек потом се спуштао на дубље, апстрактније језичке нивое, завршавајући курс фонологијом с елементима дескриптивне фонетике. Целовит опис текстолошке проблематике представљен је у универзитетском уџбенику „Текстологија”, који је израдио у коауторству са Станиславом Њебжеговском-Бартмињском.

Тражећи најбољи метод којим би се могла описати лексика фолклора, Бартмињски се определио за антрополошко-културолошки приступ и са неколико сарадника започео рад на речнику који је за циљ имао реконструкцију традиционалне слике света и човека. Пробна свеска речника појавила се 1980, а први том 1996. године под насловом „Речник народних стереотипа и симбола”. Опис језичких стереотипа, заснован на богатој фолклорној грађи (песмама, бајкама, легендама, веровањима и записима обредних радњи), указује на етнолингвистички карактер речника, у коме се језик посматра у контексту културе. Планирано је да речник буде објављен у седам томова, тематски поређаних према библијском редоследу стварања света: I „Космос”, II „Билке”, III „Животиње”, IV „Човек”, V „Друштво”, VI „Религија и демонологија”, VII „Време, простор, мере и боје”. До сада је објављен цео први том, као и седам делова другог тома. Бартмињски је овај речник сматрао својим најважнијим научним подухватом.

Радећи на речнику и паралелно проучавајући однос језика и културе из разних углова, Бартмињски је изградио етнолингвистички појмовни апарат који чине следећи елементи: језичка слика света, стереотип, когнитивна дефиниција, профилисање и профил, тачка гледишта, субјекат, вредности. Сваком од ових појмова посветио је бројне студије, организовао научне конференције на којима су разматрани, обрађивао их у својим монографијама. Поменућемо најважније: „Језичке основе слике света” (2006), „Стереотипи живе у језику” (2007), „Пољске вредности у европској аксиосфери” (2014).

Сматрајући да су вредности најважнији чинилац у реконструкцији језичке слике света а аксиолошка проблематика централно питање лингвистичких проучавања, Бартмињски је најпре конципирао пројекат „Пољски аксиолошки речник”, који као такав није реализован, али је рад на њему изнедрио бројне радове и иницирао бројне научне сусрете посвећене називима вредности, да би 2003. године прерастао у међународни пројекат EUROJOS („Европска слика света”), у оквиру којег се разрађују кључни концепти словенске лингвокултуре. Резултати поменутих активности публикују се као томови „Аксиолошког лексикона Словена и њихових суседа” и као зборници серије „Вредности у језичко-културној слици света Словена и њихових суседа”. До сада су објављени следећи томови лексикона: 1. Дом (2015), 2. Европа (2018), 3. Рад (2016), 4. Слобода (2019), 5. Част (2017), у којима је извршена паралелна анализа поменутих концепата на материјалу разних словенских и њима суседних несловенских језика.

Јежи Бартмињски се бавио и питањима савременог пољског језика. Проучавао је студентски жаргон, однос између усменог и писаног језика, разговорни стил (који је сматрао деривационом базом других стилова), као и поетски језик. Од 1985. године био је ангажован на изради „Енциклопедије пољске културе XX века”, у оквиру које је приредио том „Савремени пољски језик”, објављен 1993. године у Вроцлаву. Друго, проширено издање из 2001, објављено у Лублину, проглашено је за најбољу академску књигу године и поставило је најпопуларнији универзитетски приручник из области лингвистике.

Библиографија Ј. Бартмињског обухвата скоро 700 јединица, међу којима је 14 књига, неколико десетина монографских издања у којима је био уредник, бројни чланци и расправе, речничке одреднице, рецензије, пригодни текстови. Књиге су му превођене на руски, енглески, чешки и српски језик. Комплетне податке доноси најновија анотирана библиографија (Łaszkiewicz Monika, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, Nowosad-Bakalarczyk Marta (red.), *Bibliografia adnotowana dorobu naukowego Profesora Jerzego Bartmińskiego*, Lublin 2022).

Јежи Бартмињски је био члан бројних комисија, комитета и савета Пољске академије наука. Године 2008. изабран је за дописног, а 2013. за сталног члана Пољске академије наука у Кракову. Био је и члан Евроазијске академије наука у Минску.

Добитник је многих награда и признања за научни, друштвени и наставни допринос.

Оно што човек оставља за собом нису само његова дела. Нашу заоставштину чине и људи. Професор Бартмињски је током деценија плодног рада створио не само сасвим нов правац у етнолингвистичким истраживањима, већ и своју властиту школу, у свету данас познату под именом „Лублинска етнолингвистичка школа”. Окупио је и научно усмерио сложну екипу непосредних сарадника и настављача започетих послова, која се стално подмлађује новим снагама. Као харизматичан човек и способан организатор, у те је послове укључио још читав низ истраживача са разних страна – тако пројекат EUROJOS данас броји преко стотину сарадника из четрнаест земаља.

Међу онима који су имали част да га упознају, Жежи Бартмињски остаће упамћен као изузетан научник, способан да своју истраживачку страст и енергију пренесе на друге, као надахнут предавач и учитељ, али пре свега као добар, срдчан човек, увек отворен за дијалог и сарадњу.

Марија Бјелећих

Институт за српски језик САНУ
Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија
marta.bjeletic@gmail.com